

Miten käy mahdollisuuksille köyhydessä?

LOTTA VIRRANKARI & ANNA-MARIA ISOLA

Köyhyys vähentää näköpiirissä olevia mahdollisuuksia ja tuo elämään pakottavuutta. Artikkelissa tarkastellaan modaliteettien avulla, millaisia mahdollisuuksia pitkään köyhyyttä kokeneet havaitsevat elämässään. Laadullisen seuranta-aineiston avulla mahdollisuuksien ilmenemistä analysoidaan kolmen eri elämäntilanteen kautta: kun elämä oli käänntynyt huonompaan, parempaan tai pysynyt kutakuinkin samanlaisena.

.....
English summary at the end of the article

Johdanto

”Maailma tuntui avautuvan ja tuntui ikävältä, miten paljon kuitenkin oli rahasta kiinni.”

Syvennymme artikkelissamme siihen, mitä köyhyyttä kokeneiden suomalaisten kertomuksista voidaan tulkita heidän mahdollisuuksistaan tavoitella itselleen mielekkäitä asioita. Käytämme Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun aineistoa vuodelta 2006 ja sen seuranta-aineistoa vuodelta 2012. Kirjoituskilpailuun osallistui monimuotoinen joukko köyhyyttä kokeneita ihmisiä, joiden tulot koostuivat erilaisista lähteistä.

Koettujen mahdollisuuksien tutkimisessa tukeudumme Amartya Senin toimintavalmiuksien viitekehyksen lisäksi modaalisten ilmaisujen analyysiin, jonka avulla voidaan tarkastella sitä, miten yksilöt ilmaisevat mahdollisuuksiaan tavoitella arvostamia asioita.¹ Yksilön omien arvostusten lisäksi modaaliset ilmaisut antavat viitteitä siitä, millaisia asioita yhteiskunnassa yleisesti arvostetaan ja miten niitä koetaan mahdolliseksi tavoitella

la (ks. Korhonen & Oksanen 1997, 65). Vallitsevien arvojen mukainen toiminta on todettu merkittäväksi yhteiskuntaan kiinnittymisen näkökulmasta (Björklund & Sarlio-Siintola 2011).

Osallistumme artikkelillamme sosiaalipoliittiseen keskusteluun siitä, miten köyhyyttä pitäisi torjua Suomessa. Kehittyneissä hyvinvointiyhteiskunnissa keskitytään turvaamaan ihmisten perustarpeet (Björklund & Sarlio-Siintola 2011), joten absoluuttista köyhyyttä ei pitäisi juuri esiintyä. Ihmisten lähtökohdat eroavat kuitenkin toisistaan eikä hyvinvointivaltio pyrkimyksistään huolimatta onnistu aina tarjoamaan sellaisia olosuhteita, joissa ihmiset olisivat mahdollisuuksiensa suhteen samalla viivalla (ks. Sørensen 2006).

Varsinaisia tutkimuskysymyksiämme ovat seuraavat:

- Millaisia täytymisen, ei-kykenemisen ja kykenemisen modaalaisia ilmaisuja käyttävät sellaiset köyhyyttä kokevat ihmiset, joiden elämä on vuodesta 2006 vuoteen 2012 käänntynyt huonompaan, pysynyt samankaltaisena tai muuttunut parempaan ja miten nämä modaaliset ilmaisut eroavat ryhmien välillä?
- Mitä modaaliset ilmaisut kertovat köyhyyttä kokeneiden mahdollisuuksista elää omien tavoitteiden ja arvojen mukaista elämää?

¹ Keskitymme mahdollisuuksien toteuttamista rajaaviin ulkoisiin, pakottaviin velvoitteisiin (täytymisen modaaliset ilmaisut), niitä vähemmän pakottaviin mutta kuitenkin mielekkästä elämää vaikeuttaviin asioihin (ei-kykenemisen modaaliset ilmaisut) sekä mielekkästä elämää tukeviin ja kannatteleviin asioihin (kykenemisen modaaliset ilmaisut).

Köyhyys heikentää elämänlaatua ja vaikuttaa ajatuksiin

Suomalainen köyhyys on pääosin suhteellista köyhyyttä eli vaikeutta saavuttaa yleisesti arvostettu elintaso (Moisio 2006). Vuonna 2017 köyhyyden syrjäytymisriski kosketti 16,4 prosenttia kotitalouksista (Tilastokeskus 2019). Köyhyyttä tarkastellessa on erotettava lyhyt- ja pitkäkestoinen köyhyys, sillä ne vaikuttavat erilaisin tavoin ihmisten elämään. Liki kolmannes kohtaa jossain vaiheessa elämänsä lyhytkestoista köyhyyttä, mutta viime vuosina erityisesti pitkäkestoinen köyhyys on lisääntynyt. (Kauhanen ym. 2020.)

Köyhyys on yhteydessä esimerkiksi pitkäaikaiseen työttömyyteen, heikkoon terveydentilaan ja alhaiseen asumistasoon. Vaikka työssäkäynti pääosin suojaa köyhyydeltä, myös työssäkäyviä pienituloisia on. Heidän joukossaan suurin köyhyyseriski on yksinhuoltajilla. (THL 2019.) Matalapalkkatyö on myös lisääntynyt viime vuosina, mikä voi tulevaisuudessa lisätä työssäkäyvien köyhien määrää (Paavola ym. 2019). Opiskelijoiden pienituloisuus on yleistä mutta pääosin tilapäistä (Riihela & Suoniemi 2015), eikä se siten pitkäkestoisen köyhyyden tavoin välttämättä vaikuta tulevaisuuden odotuksiin (Moisio 2004).

Köyhyyttä kokevan mieli keskittyy siihen, mistä hän kokee puutetta eli rahan. Jatkuva huoli ja ahdistus rahojen riittävydestä heikentää muun muassa ongelmanratkaisukykyä. (Shah ym. 2012; Shafir 2017; Mani ym. 2013.) Esimerkiksi ystävyyssuhteet voivat alkaa määrittyä rahan kautta: ystävien tapaamisen sijaan ajatellaan sitä, mitä kaikkea heidän kanssa jää tekemättä rahanpuutteen vuoksi (Shah ym. 2018). Tilaa ei jää luovuudelle tai tulevaisuuteen suuntaavalle toimijuudelle (Huhtinen-Hildén & Isola 2019). Toisaalta kokemus köyhyydestä määrittyy aina suhteessa omaan sosiaaliseen ympäristöön ja sen arvostuksiin. Esimerkiksi ekoyhteisöissä asuvat, samankaltaiset arvot jakavat henkilöt kokevat elävänsä merkityksellistä elämää, sillä heillä hyvinvointia tuottavat tekijät eivät liity rahan vaan aineettomiin asioihin kuten luontoon (Hirvilampi 2003).

Köyhyydessä elävät kokevat olevansa stigmatisoituja (Reutter ym. 2009). Kielteisen leimaamisen yhtenä osasyynä on se, että matalammasa asemassa olevat ryhmät nähdään vähemmän kyvykkäinä verrattuna paremmassa asemassa oleviin (Russell & Fiske 2008; Wilkinson & Pickett 2010). Matalammasa asemassa olevat peilaavat

tekemisiään ja valintojaan keskiluokkaisia ihmisiä enemmän omaan sosiaaliseen ympäristöönsä, ja he näkevät vaikuttamismahdollisuutensa vähäisempinä (Stephens ym. 2014). Keskiluokkaisen paremmin hyödyntämiä koulutus- ja työllistymismahdollisuuksia tuleekin tarkastella kyvykkyyden sijaan rakenteellisena eriarvoisuutena, sillä esimerkiksi yliopistoympäristö on käytännöllistään tutumpi keskiluokkaisille (Manstread 2018; Stephens ym. 2014).

Elaine Chasen ja Robert Walkerin (2012) mukaan koettu ja ennakoitu häpeä uhkaavat sosiaalisia suhteita ja heikentävät arvokkuuden kokemusta. Kokeellisessa asetelmassa havaittiin, että arvostava suhtautuminen itseä kohtaan lisäsi erityisesti pienituloisilla sekä ongelmanratkaisukykyä että loogista ajattelua (Hall ym. 2014). Ihmisen olisi tärkeä kokea itsensä arvokkaaksi niin yhteiskunnassa yleensä kuin julkisissa palveluissa, kuten sosiaali- tai työllisyyspalveluissa (Gubrium & Pellisery 2016; myös Hansen 2017).

Modaliteetit mahdollisuuksien havaitsemisen välineenä

Amartya Sen (1995; 1999; 2009) havainnollistaa viitekehyksessään sitä, että toimintavalmiudet rakentuvat vuorovaikutuksessa instrumentaalisten vapauksien (poliittinen vapaus, mahdollisuus olla osa vallitsevaa talousjärjestelmää, oikeus koulutukseen ja terveydenhuoltoon, päätöksenteon avoimuus ja luottamus sekä sosiaaliturva), yleisesti vallalla olevien arvojen, yksilöllisten arvostusten sekä yksilöiden tulevaisuususkon kanssa. Lähestymme toimintavalmiuksia relationaalisesti, mikä tarkoittaa sitä, että ne merkityksellistyvät ja määrittyvät suhteessa toisiin (Deneulin & McGregor 2010; Smith & Seward 2009; Ibrahim 2006). Olennaista tässä lähestymistavassa on subjektiivinen vapaus, se, miten yksilö kokee voivansa tavoitella sekä yleisesti arvostettuja että itselleen tärkeitä asioita (Sen 2009, 231–232).

Modaalisia ilmaisuja analysoimalla pääsemme sen jäljille, millaisia asioita köyhyyttä kokevat pitävät elämässään mahdollisina ja millä ehdoin. Lähestymme modaliteetteja semiotiikan kautta modaalisina ilmaisuina eli modaliteettien kielellisinä ja subjektiivisina johdannaisina. Pragmaattisen modaalisuuden lajeja ovat täytyminen, kykeneminen, osaaminen ja tahtominen (ks. Greimas 1987; myös Jyrkämä 2008). Ne heijastavat sosiaalis-

Taulukko 1. Modaliteettien / modaalisten ilmaisuuden määritelmät

Modaliteetti / modaalinen ilmaisuus	Määritelmä
Täytyminen	Ulkopuolelta tulevat asiat, joihin ei koeta pystyvän mitenkään vaikuttamaan ja jotka koetaan velvoittavina, pakottavina ja lamaanuttavina.
Ei-kykeneminen	Ulkopuolisen voiman aiheuttamat kykenemistä heikentävät tekijät, erona täytymiseen vähempi pakko ja tilannesidonnaisuus.
Kykeneminen	Ulkopuolisen voiman myötävaikuttamat asiat, jotka edistävät mahdollisuuksien havaitsemista sekä tukevat ja kannattelevat elämässä.
Osaaminen	Jonkin asian osaaminen joko hankittuna tai pysyvänä taitona.
Tahtominen	Tulevaisuutta kohti suuntautuvat haaveet tai vahva halu puolustaa omia oikeuksiaan.

ti konstruoituja yhteisön hyväksymiä ja torjumia arvoja, joihin subjekti eli tutkimuksessamme köyhyyttä kokenut ihminen peilaa selviytymiskeinojaan (Korhonen & Oksanen 1997, 65). Merkitykset ja arvostukset syntyvät ja näkyvät erilaisten aktanttien eli muun muassa subjektin, objektin, lähtetäjän ja vastaanottajan välisissä suhteissa ja vuorovaikutuksessa (Tarasti 1990, 73).

Taulukossa 1 kuvataan modaliteetit määritelmiseen (ks. Sulkunen & Törrönen 1997). Keskitämme täytymiseen, ei-kykenemiseen ja kykenemiseen: täytymisen ja ei-kykenemisen modaaliset ilmaisut ilmentävät mahdollisuuksien puutetta, kun taas kykenemisen modaalisuudet kertovat mahdollisuuksista. Täytyminen kuvaa jonkin asian vahvaa velvoittavuutta tai pakottavuutta, jolloin siihen ei mitenkään pystytä vaikuttamaan. Kykeneminen puolestaan kuvaa sitä, miten kulloiset olosuhteet mahdollistavat olemista ja tekemistä. Aineistoa koodatessa nousi tarve luokitella omaksi modaliteettiryhmäksi sellaiset ilmaisut, joissa olosuhteet estävät omaa toimintaa, mutta täytymisen kaltainen vahva pakottavuus puuttuu. Tämän ei-kykenemisen modaliteetin sijoitamme täytymisen ja kykenemisen välille, kuitenkin lähemmäs täytymistä.

Täytymisen ja kykenemisen modaalisuudet ovat yhteydessä aleettiseen modaalilogiikkaan, jossa olemisen ja tekemisen muotoja lähestytään abstrakteina vakioina, kun taas semiotiikassa niitä tarkastellaan konkreettisten ja subjektiivisten merkitysten kautta (Pikkarainen 2004, 116). Koska ulkopuolinen voima vaikuttaa täytymisen ja kykenemisen modaalisuuksiin (Sulkunen & Törrönen 1997, 83), niiden avulla voidaan analyttisesti löytää toimintavalmiuksiin vaikuttavia tekijöitä ja erityisesti tekijöitä, joita yhteiskunnassa ar-

vostetaan. Koulutuksen, työn ja terveyden arvostus näkyvät esimerkiksi laeissa, etuuksien tasossa ja muissa sosiaaliturvan käytännöissä, koulutusinstituutioissa sekä sosiaali- ja terveyspalveluissa (ks. Björklund & Sarlio-Siintola 2011, 45).

Aineisto ja menetelmä

Tutkimuksemme aineistona ovat Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun 36 kirjoittajan omaelämäkerralliset kirjoitukset vuosilta 2006 ja 2012. Varsinainen aineisto koostuu pelkästään vuoden 2012 kirjoituksista, mutta vuoden 2006 aineistoa käytettiin tarvittaessa lähtötilanteen kuvauksena, jotta vuoden 2012 tekstistä saatiin analysoitua elämäntilanteen muutos. Aineistot ovat arkistoitu Yhteiskunnalliseen tietoarkeistoon.²

Kirjoituskilpailun järjesti vuonna 2006 Tiede, taide ja köyhä kansa ry, ja siihen osallistui noin 850 kirjoittajaa. Ilmoitusta jaettiin lukuisissa eri lehdissä sekä kirjastoissa, työvoima- ja sosiaalitoimistoissa. Kirjoituksen sisällölle ei annettu tarkkoja ohjeita, vaan kirjoittajat saivat vapaasti kertoa köyhyyskokemuksistaan. Kirjoittajille jaettiin kolme rahapalkintoa (300 e) ja yksi runopalkinto (100 e). Kirjoituskilpailuun osallistui yhteensä noin 850 kirjoittajaa. Kirjoitukset olivat muodoltaan omaelämäkerrallisia, fiktiivisiä, runoja sekä lapsuusmuisteluja. Pituus vaihteli pääosin yhdestä sivusta 20 sivuun, mutta mukana oli myös muutaman rivin pituisia kirjoituksia. Kirjoittajiksi

² Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu 2006 (FSD2413) ja Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä: seuranta-aineisto 2012 (FSD2795)

valikoitui pääasiassa naisia ja ihmisiä, joilla yhtäältä on ollut resursseja kirjoittaa ja toisaalta pääsy kirjoituskutsuun.

Vuonna 2012 näistä noin 850 kirjoittajasta 362 kirjoittajalle lähetettiin kutsu kirjoittaa viimeisen kuuden vuoden vaiheistaan. Palkkioksi luvattiin ja annettiin 20 euron lahjakortti.³ Kirjoituskutsuun vastasi 134 kirjoittajaa, 19 miestä ja 115 naista. Runojen ja yksikön kolmannessa persoonassa kirjoitettujen tekstien rajaamisen jälkeen jäljelle jäi 128 kirjoittajan tekstit.

Jaottelimme vuoden 2012 tekstit kirjoittajien oman arvion mukaan siitä, oliko heidän tilanteensa huonontunut, parantunut vai pysynyt samankaltaisena kuuden vuoden aikana. Jos suoraa selkeää omaa arviota ei ollut, arvioimme muutoksen itse vertaamalla kirjoittajan vuoden 2006 ja 2012 kirjoituksia keskenään. Muutokseltaan epäselvät kirjoitukset rajattiin aineiston ulkopuolelle. Lisäksi kriteeriksemme valikoitui tässä vaiheessa työikäisyys (18–64-vuotiaat), joten rajasimme pois vuoden 2012 kirjoittajista yli 64-vuotiaat.

Näiden rajausten jälkeen myönteisestä muutoksesta kertovia kirjoituksia oli 39, samankaltaisina pysyneitä 28 ja kielteisestä muutoksesta kertovia 12. Kaikki huonompaan suuntaan menneet kirjoitukset otettiin mukaan aineistoon. Muista ryhmistä valittiin 12 kirjoittajaa. Samankaltaisina pysyneissä kirjoituksissa kaikki miehet otettiin mukaan, kun taas parempaan suuntaan menneistä kirjoituksista seitsemästä kirjoittajasta valittiin kolme erilaisia perhetilanteita edustavaa miestä. Naiset jaettiin myös perhetilanteen mukaan (yksinhuoltaja, parisuhteessa, parisuhteessa ja lapsia sekä samankaltaisena pysyneillä lisäksi yksinasuva) niin, että jokaisesta ryhmästä tuli aineistoon suunnilleen saman verran edustajia. 36 kirjoittajan taustatiedot vuosina 2006 ja 2012 löytyvät liitteistä taulukosta 1 (ks. www.julkari.fi).

Käsitlemme aineistoa samojen ihmisten muodostamana paneeliaineistona siten, että yksittäisten kirjoittajien kertomuksista ei synny yksilöitävää seurantakertomusta. Aineistot olivat käytettävissä yksilöitävänä seuranta-aineistona tietoaarkistossa vuoteen 2019 saakka.

Koodasimme aineiston NVivo-ohjelmalla taulukossa 1 esiteltyn viiden modaliteetin kautta.

³ Vuoden 2012 seuranta-aineiston keruun rahoitti Kelan tutkimusosasto ja Kunnallissalan kehittämissäätiö KAKS. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tutkimuseettinen neuvottelukunta puolsi tutkimusta (2/2012, s 454).

Kun modaaliset ilmaisut oli koodattu, teemoitimme niiden sisällöt. Tutkimuskysymysten tarkentumisen myötä analyysimme rakentuu kuitenkin pelkästään täytymisen, ei-kykenemisen ja kykenemisen modaalisille ilmaisuille.

Kun elämä on kääntynyt huonompaan

Kun elämä oli kääntynyt huonompaan, tekstit sisälsivät paljon täytymisen ja ei-kykenemisen modaalisuuksia. Voimavarat kuuluivat rahahuoliin ja elinpiiri alkoi kapeutua. Sairaudet sekä perhe-elämän ja läheissuhteiden vaikeudet yhdistettynä köyhyyteen muodostivat pahimmillaan osattomuuden noidankehän. Koska hyvinvoivan enemmistön edustamien arvojen tai edes omien arvojen mukaisesti ei pystytty elämään, elämää värittivät myös katkeruus ja tunne yhteiskunnan ulkopuolelle jäämisestä. Vuorovaikutus muiden kanssa, itsensä toteuttaminen ja sivistäminen eivät tunneet mahdollisilta, vaikka sellaisiin olisikin saatanut olla varaa.

Niukkuus tuntui kouriintuntuvasti ja pakottavasti arjessa. Rahanpuute heikensi osalla ravitsemusta ja näkyi vaatetuksessa. Jokainen kulutusvalinta oli mietittävä tarkkaan, ja kaikki ylimääräinen heilautti taloutta. Osa oli myös velkaantunut. Ahdistuneisuus näkyi monien kirjoittajien kohdalla myös kirjoitustyyllissä, kun tekstejä oli paikoin alleviivattu, lihavoitu tai kirjoitettu isoin kirjaimin. Kirjoittajan kiihtymys ilmeni alun välimerkittömyytenä ja yhteen pötköön kirjoittamisena.

Kun raha tulee aina on pinkka laskuja en saa edes ostaa mitään itselleen en edes pikkuhousuja, mulla on vähä ja rikkinäisiä vaatteita yhdet talvikengät, yhdet lenkkarit. EI OLE juh[]avaatteita, kenkiä, parturissa ei ole rahaa käydä (...) (K1, täytyminen)

Yhteiskuntaan kuulumattomuutta vahvisti se, että oma elämä oli annettava esimerkiksi sosiaali-toimessa ammattilaisten arvioitavaksi:

Eukko hössätti vaan enkö ole päässyt töihin, ihmetteli miten pärjäämme näin vähällä rahalla ja antoi avustusta kuukaudeksi. En mene sinne toiste. (K2, täytyminen)

Köyhyyden pakottavuus sai toisinaan myös fantasiaomaan kielletyistä tai vähintäänkin ei-toivotuista keinoista, kuten rikollisuudesta tai kuolemasta, kun tilanteesta poispääsemiseksi ei nähty enää muita vaihtoehtoja (K2). Unelmat ja haaveet

tuntuivat myös karkaavan ulosoton myötä lopullisesti ulottumattomiin (K3).

Olen pohtinut huumehuriiksi ryhtymistä rahan toivossa sekä itsemurhaa. Niin epätoivoinen voi ihminen olla. (K2, täytyminen)

Minulla ei ole mitään unelmia/haaveita enää, sillä niihin ei ole varaa ja mahdollisuuksia ja jos olisikin niin ulosottomies veisi nekin ja kaikki on mennyttä. (K3, täytyminen)

Kaikille tarjolla olevaa ja elämään sisältöä tuovaa yleishyödyllistä toimintaa tai huokeita palveluja, kuten kirjastoja sekä liikunta- ja sivistyspalveluja ei juuri mainittu. Syitä voi olla monia ja ne ovat spekulatiivisia. Julkisissa tiloissa ja toiminoissa joutuu kenties kohtaamaan luokkaerot ja niiden synnyttämän häpeän. Toisaalta elämä saattaa myös olla niin niukkuuden kuormittamaa, että omaa noidankehää kauemmas ei yksinkertaisesti pysty näkemään. Kun pienituloisena ja kuormittuneena ei ollut varaa eikä voimia elää hyvinvoivan enemmistön jakamien arvojen mukaisesti, ulkopuolisuuden kokemus suhteessa yhteiskuntaan syventyi entisestään. Kohtaamalla muita ihmisiä olisi voinut päästä neuvottelemaan yhdessä arvoista ja merkityksistä, mutta tällainen vuorovaikutus tuntui jo poissuljetulta vaihtoehdolta:

Koska hyväosaisten hallitsemassa yhteiskunnassa ei pääse kiipeämään ylöspäin, jää jäljelle vain poistuminen alaspäin. (...) Ja edelleen, vieläkin enemmän, kuin kuusi vuotta sitten köyhä ei voi yrittää kyseenalaistaa hyvinvointiyhteiskunnan päätöksiä ja hakea itselleen kuuluvaa oikeutta. (K4, täytyminen)

Sairaudet vaikeuttivat palkkatyön saamista ja siten taloudellisen tilanteen kohenemistä. Kivut sekä pitkäaikaissairaudet kapeuttivat arkea entisestään. Eräs kirjoittaja tiedosti, ettei edusta tyypillistä suomalaista 40-vuotiasta kuvatessaan olevansa ”43-vuotias, työtön, nivelrikkoinen ja harmaakaihinen, wau!” (K2, täytyminen). Myös kuormitus perhesuhteissa synkensi arkea entisestään, eikä omaa aikaa ja rauhaa jäänyt. Rauhoittuminen olisi voinut antaa edes pieniä irtiottoja kuormittavasta elämäntilanteesta ja köyhyydestä:

Valvoessani isän kuolinvuoteella sain puheluja töistä ja lomautusilmoituksen. Syksy 2009 oli todella raskasta aikaa, lisäksi mieheni oli yhä työtön ja se lisäsi välillämme kireyttä ja hermostumista. (...) Tuntui että minua revittiin joka puolelle: työpaikalle, kotitöihin, äitini luo – ei hetkeäkään omaa aikaa ja rauhaa nauttia mistään, joku lapsista vaatimassa huomiota tai olkapäätä. (K5, ei-kykeneminen)

Vaikka elämä pitkälti oli täytymistä, mahdollisuuksistakin kirjoitettiin. Ne olivat usein maksuttomia tai edullisia ja liittyivät luontoon, läheisiin ihmissuhteisiin, lemmikkeihin sekä uskoon. Oli siis joitain hetkiä, jolloin niukkuutta pystyi pakenemaan edes hetkellisesti. Yhteiskunnan tai seurakunnan tuestakin kirjoitettiin. Vaikka lähiympäristöstä pystyi nauttimaan, ulkopuolisuuden kokemus suhteessa muihin ihmisiin oli silti läsnä. Oli kuitenkin suhteellista, kallistuivatko asiat kykenemistä tukevaan vai heikentävään suuntaan – kirjoittajan (K6) kohdalla uusi asuinpaikka näytti tukevan kykenemistä enemmän.

Olemme myöskin ottaneet sen kannan, että kannattaa yrittää nauttia ympäröivästä kauniista saaristosta niin paljon kuin suinkin, sillä se ainakin on ilmaista. (...) [Nykyinen paikkakunta] on myöskin rikkaitten ihmisten kaupunki, kyllä oman köyhyytensä päivittäisessä elämässä jatkuvasti noteeraa tätä nykyä vieläkin enemmän, kuin silloin kun asui muitten vertaistensa joukossa. (...) Vanhaan asuinpaikkaan en IKINÄ kylläkään vaihtaisi takaisin. (K6, kykeneminen + ei-kykeneminen)

Kun elämä polkee paikoillaan

Samankaltaisena pysynyttä elämäntilannetta kuvaavissa kirjoituksissa esiintyi kykenemisen modaalisuuksia, vaikka taloudellinen tilanne ei ollut välttämättä muuttunut parempaan. Kykeneminen oli kuitenkin suhteellista ja riippui omista resursseista ja elinympäristöstä. Jos lähiympäristössä harjoitettiin vaihtotaloutta tai kritisoitiin kuluttamista ja jos nämä seikat koettiin omiksi, mielekkään arjen rakentaminen oli helpompaa verrattuna siihen, että koki elinympäristössään pelkästään ulkopuolisuutta. Köyhyys näkyi kuitenkin yhä monen kohdalla täytymisenä:

Edelleen taistelemme päivittäin, että meidän rahat riittäisivät ruokaan ja laskujen maksuun. (K7, täytyminen)

Tunnen välillä itseni ihan sosiaali pummiksi, ei koskaan rahaa. Olisi ihanaa kun palkasta jäisi edes viisisataa mutta tilille jää just sen verran että saa seutuliikennebussikortin ja kaksikertaa kaupassa ja jo seuraavalla viikolla velka kierre alkaa. (K8, täytyminen)

Elinpiirit, joissa edullisia ja maksuttomia tapoja ja harrastuksia arvostettiin, tulivat esiin kykenemisen modaalisuuksissa. Tällaisia olivat esimerkiksi dyykkaaminen, liftaaminen ja kimppekyydit eli elintarvike- tai autopaikkaylijäämän hyödyntäminen, mutta myös halvat tai edulliset tapahtumat. Opiskelija (K9) viittasikin köyhyyteen ”eräänlai-

sena elämäntapana”, joka synnytti luovuutta, kekseliäisyyttä ja runsaasti ideoita. Kun ideat tulevat jaetuiksi muiden kanssa, ne voivat muuttaa arvoja ja merkityksiä ainakin omassa yhteisössä. Mahdollisuudet elää hyvää elämää pienituloisenakin lisääntyvät silloin, kun oma elämä ei määriyty pelkästään osattomuutena hyvinvoivan enemmistön arvoista. Kaikissa elämäntilanteissa niukkuus ei kuitenkaan sysää luovuuteen, vaan pikemminkin lamaannuttaa. Luovat keinot selviytyä köyhyyydessä vaativat kekseliäisyyttä, jota esimerkiksi huoli omasta terveydentilasta rajoittaa. Kykenemisen ja ei-kykenemisen tai jopa täytymisen välillä on siis veteen piirretty viiva, jota pienetkin tekijät voivat liikuttaa molempiin suuntiin.

Kaveripiirissäni myös liftataan paljon, koska se on ilmainen matkustamiskeino. Junat ja bussit ovat työttömille ei-opiskelijoille kohtuuttoman kalliita. (...) Köyhyys on eräänlainen oma elämäntapansa. Näin nuorena ja perheettömänä siitä voi olla jopa iloa, mutta vain vain kuvitella, millainen rasite se on perheellisille, sairaille ja vanhuksille. (K9, kykeneminen)

Köyhyyydessä selviämistä esimerkiksi työttömänä helpotti se, jos arki ja vapaa-aika muuten täytyivät mielekkästä tekemisestä. Puolueet ja seurakunnat tarjosivat yhteisöjä, joissa pääsi sekä osalliseksi jaetuista kokemuksista ja arvoista että myös määrittelemään merkityksiä uudelleen. Kykenemisen modaalisuuksista käy ilmi, että elämästä oli onnistuttu tekemään omannäköistä käytettävissä olevilla resursseilla:

On työttömyydessä jotain hyvääkin. Ei aamuherätyksiä, ei kiirettä ja on vapaa-aikaa. (...) Puoluis on hyvä tuki elämässä. Lisäksi kissat lemmikkinä piristävät elämääni. Harrastukset ovat myös tärkeitä elämässäni. Niistä voisin mainita puoluetoiminnan ja seurakuntatoiminnan. (K10, kykeneminen)

Monissa kirjoituksissa oli tulkittavissa samanlaisesti sekä kykenemistä tukevia että heikentäviä asioita. Kykenemättömyys liittyi usein siihen, että oma elämä oli kaukana keskiverrosta elämästä, esimerkiksi siitä, että tekisi koulutustaan vastaavaa työtä (K11). Vaikka vakaa taloudellinen tilanne olikin yhtäältä tuonut elämään paljon hyvää, sen eteen oli toisaalta pitänyt tehdä uhrauksia. Itsenäisesti tehdyt valinnat kertoivat kuitenkin tätä vahvemmin omannäköisestä elämästä ja valinnoista.

Viimeisen kuuden vuoden aikana olen taloudellisesti ottaen pärjännyt mielestäni hyvin eikä minulla oikein ole kokemuksia köyhyydestä, vaikka tulomittareiden mukaan lienen edelleenkin köyhä. Päinvastoin olen elänyt elämäni taloudellisesti rikkainta aikaa. Toisaalta en koe, että olisin saanut tehdä kykyjäni vastaavaa työtä. Minulla ei ole vakituista asuntoa eikä vakituista työtä, mutta se on ollut oma valintani. (K11, kykeneminen + ei-kykeneminen)

Työssäkävien yksinhuoltajaäitien kuormittunut arki kertoi ristiriidasta työssäkäynnin ja köyhyyden välillä: työn kautta pääsi osaksi yhteiskuntaa, mutta rahattomuus samalla etäännytti siitä. Työyhteisöön oli vaikea päästä osalliseksi, jos jo työpaikkalounas maksoi liikaa. Elämä oli usein tasapainoilua huonojen vaihtoehtojen välillä: halvempi vuokra-asunto tarkoitti pidempää työmatkaa, mistä taas seurasi uupumista, eikä rahaakaan kertynyt säästöön. Omistusasuntoon ei myöskään ollut varaa. Niukkuus asetti isoja ehtoja ja teki valinnoista pakotettuja.

Uskon, että olisin voinut selvitä elämästä taloudellisesti jotenkuten, jos asumiskulut olisivat kohtuulliset. Olen asunut vuokralla lähes koko aikuisikäni. Välillä kuljin jopa pitkää työmatkaa junalla, vähentääkseni asumiskuluja. Lopulta uuvuin matkantekoon eikä rahaakaan säästynyt. (K12, täytyminen)

Kun elämä on mennyt parempaan

Kun elämään tuli vakautta ja liikkumavaraa, mahdollisuuksiakin alkoi ilmaantua. Vaikka taloudellinen tilanne ei ollut välttämättä parantunut, oli pystytty punomaan uusia merkityksiä. Työ ja koulutus veivät kohti yhteiskunnassa yleisesti arvostettua, taloudellisesti riippumatonta ja omannäköistä elämää. Tällaisista teksteistä näkyi, että kirjoittajat olivat päässeet osallisiksi yhteiskunnassa. Lisään-tyneestä vapaudesta kertoi myös se, että teksteistä kävi ilmi kirjoittajien itsensä arvostamia asioita.

Työ näkyi kirjoituksissa kolmella ulottuvuudella: yhteisönä ja siten uusiin merkityksenantoprosesseihin liittymisenä, toimeentulon lisääntymisenä sekä parempana sosiaalisena asemana. Opiskelukin toi yhteisön lisäksi mukanaan myös odotuksen paremmasta toimeentulosta ja sosiaalisesta asemasta. Vaikka nämä kaikki ulottuvuudet eivät olisikaan esiintyneet samassa tekstissä, kykenemisen modaalisuudet olivat silti saattaneet lisääntyä. Työn saaminen näytti heijastuvan näihin kaikkiin seuraavassa lainauksessa:

Sain töitä mainosjakelusta (...) Siitä saa hiukan palkkaa, ja kävin myös vammaisavustaja kurssin! ja olen avustanut [kotipaikkakunnalla] 4 eri vammaista vuosien varrella! Siitä saa myös vähän korvausta! Työ on antoisaa, ja lehti työstä on kuntoni kohentunut! Myös vaimoni sai vakituiseen sihteerin paikan [paikkakunnan] sairaalassa! ja normaalin palkkatulon! (K13, kykeneminen)

Monet olivat pystyneet tavoittamaan yleisesti arvostetun elintason. Ulkomaanmatkoista, kulttuuriharrastuksista ja jopa oman asunnon ostamisesta oli tullut useille mahdollisia. Heillekin, jotka näitä eivät pystyneet tavoittelemaan, arki ei ollut pelkkää ahdistavaa niukkuutta. Paremmasta elämäntilanteesta huolimatta niukkuus saattoi jättää syviäkin jälkiä:

Terveys on monen vuoden toimeentuloaistelun jälkeen menetetty asia. (K14, täytyminen)

Mahdollisuuksien lisääntyminen ei kuitenkaan aina liittynyt rahaan, vaan asiat olivat saaneet myös uusia merkityksiä. Ahdistuksen ja huolen kaikkoaminen oli laajentanut perspektiiviä niin, että aikaisemmin ulottumattomissa olevat asiat alkoivat tulla näköpiiriin. Uudet merkitykset auttoivat suhtautumaan köyhyteen uudella tavalla: ”seesteisistä jaksoista saa voimaa kohdata köyhyydenkin” (K14, kykeneminen). Uusien merkitysten rakentuminen saattaa vaikuttaa ihmiseen psykologisesti niin, että rahan valta arjen määrittäjänä pienenee. Hyvät ihmissuhteet myös itsessään tukevat elämää ja avaavat uusia merkityksiä, näkymiä ja mahdollisuuksia.

Voisi luulla, että tarkoituksenani on ollut antaa mielikuvaa siitä, että rahaa olisi jotenkin runsaasti enemmän. Ei ole ollut – asioille on vain tullut uusia merkityksiä, kuten ihmissuhteista nauttiminen ja niiden arvostaminen. (K15, kykeneminen)

Vaikka taloudellinen tilanne oli parantunut ja mahdollisuudet lisääntyneet, vähävarainen tausta vaikutti yhä erään kirjoittajan (K16) valintoihin ja tulevaisuuden suunnitteluun. Aiemmasta köyhyydestä johtuva näköalattomuus voi kestää pitkäänkin. Epävarmuuden lisäksi kirjoittaja kertoo haluttomuudestaan mukautua keskiluokkaiseen ideaaliin asunto- ja autolainoihin. Voi olla, että irtisanoutuminen näistä on helpompaa, kun resursseja on enemmän ja asunto- ja autolainat olisivat taloudellisesti mahdollisia.

Meidät yllätti, miten huoletonta elämä voikaan tietysti osin olla, kun rahaa on käytössä enemmän. (...) Vähävarainen taustamme vaikuttaa niin, ettemme uskalla suunnitella elämää pitemmälle. Kun muut ikäisem-

me ottavat asuntolainoja ja hommaavat uusia autoja, me emme näihin ole uskaltaneet tai halunneetkaan. (K16, kykeneminen + ei-kykeneminen + myös tahtominen)

Mieluisa elinympäristö näkyi kykenemisen modaalisuuksissa. Eräälle kirjoittajalle (K17) kaupungissa oli enemmän samaan viiteryhmään kuuluvia ihmisiä, joiden joukossa pystyi tulemaan hyväksytyksi ja tunnustetuksi. Merkitysten kehikko laajenee, kun ymmärtää erilaisten elämäntapojen olevan yhtä arvokkaita eikä tarvitse jatkuvasti kamppailla erilaisuuden tunteen kanssa. Tasavertaisuuden kokemus helpottaa myös vuorovaikutusta ja pääsy merkityksenantoprosesseihin helpottuu.

Maalla, missä ihmisiä ja tapahtumia on vähän, kaikki erilaisuus korostui ja ilmapiiri oli ahdistavaa. Kaupungissa en enää kokenut itseäni köyhäksi. Ei ole köyhä jos kummallakin on töitä ja selviää arjesta. Eikä tarvinnut vertailla itseään kehenkään. Asumismuotojakin on kaupungissa monenlaisia. Ei ole yhtä oikeaa tapaa elää. (K17, kykeneminen)

Johtopäätökset ja pohdinta

Kirjoitusten modaaliset ilmaisut erosivat toisistaan huomattavasti kirjoitusryhmittäin. Huonosta käänteestä kertovissa kirjoituksissa näkyi paljon täytymisen ja ei-kykenemisen modaalisuuksia, jotka liittyivät esimerkiksi voimattomuuteen, kuormittaviin perhesuhteisiin, sosiaaliturvajärjestelmään sekä sairauksiin. Kykenemisen ilmaisut olivat harvemmassa, mutta ne liittyivät tällöin lähinnä lähipiiriin ja luontoon. Samankaltaisena pysyneissä kirjoituksissa näkyi sekä kykenemistä että ei-kykenemistä ja täytymistä: heikko taloudellinen tilanne ja kuluttava arki heikensivät kykenemistä, mutta osalla edulliset harrastukset ja kokemukset taloudellisesta pärjäämisestä vahvistivat sitä. Parempaan suuntaan menneissä kirjoituksissa kykeneminen ilmeni parantuneina tuloina ja töihin pääsynä. Ei-kykenemisen ja täytymisen modaalisuudet olivat harvemmassa verrattuna huonompaan suuntaan menneisiin tai samankaltaisena pysyneisiin kirjoituksiin. Modaalisten ilmaisujen sisältä löytyneet teemat on kuvattu kootusti taulukossa 2.

Mitä modaalisista ilmaisuista sitten voidaan päätellä, kun tarkastellaan saatavilla ja näköpiirissä olevia mahdollisuuksia elää oman näköistä ja mielekästä elämää? Kun elämä tuntuu pakotavalta, mahdollisuuksia oman näköiseen elämään ei juuri ole. Ihminen joutuu osattomuuden noi-

dankehään, jossa voimavarat kuluvat huoleen ja ahdistukseen (myös Shah ym. 2012; Shafir 2017; Mani ym. 2013; Shah ym. 2018). Noidankehässä päästään vain vähäisissä määrin osallisiksi sellaisista mahdollisuuksista, jotka ovat arkipäiväisiä hyvinvoivalle enemmistölle. Analyysimme perusteella tulkitsemme pitkään jatkuneen ei-kykenemisen muuttuvan hiljalleen täytymiseksi: kykenemättömyys osallistua yhteiskunnan enemmistön aktiviteetteihin synnyttää kokemusta elämän eksistentiaalisesta pakottavuudesta. Pitkittyneestä köyhyydestä on tällöin hyvin vaikea nousta.

Täytymisen modaalisuusudet avaavatkin sitä, millaisista asioista erityisesti pitkään jatkuneessa köyhyydessä jäädyään osattomiksi ja koetaan ulkopuolisuutta. Pääsääntöisesti ne liittyvät työssäkäyntiin, opiskeluun ja toimeentuloon mutta myös mahdollisuuksiin toteuttaa itseään. Täytymisen, ei-kykenemisen ja kykenemisen ilmaiset rakentavat siten kuvaa siitä, millaisia asioita myös pitkään jatkuneessa köyhyydessä koetaan tavoittelemisen arvoisiksi. Usein ne ovat niitä arvoja, jotka ohjaavat yhteiskunnan enemmistön valintoja. Kun kyke-

neminen pääsi voitolle täytymisestä ja ei-kykenemisestä, ulkopuolisuus suhteessa muuhun yhteiskuntaan pieneni selvästi ja elämä tuntui olevan aikaisempaa enemmän omilla käsillä. Toisaalta kykenemisen vahvistuminen liittyi usein siihen, että pystyi elämään yhteiskunnassa vallalla olevien arvostusten mukaisesti.

Köyhyyttä torjutaan varmistamalla elämiseen riittävä perusturva tai palkka, joka on ennakoitava, on käytännöllistään ja kohtaamisiltaan kunnioittava ja jonka turvin voi osallistua edes joihinkin hyvinvoivan enemmistön kulttuurisiin, sivistyksellisiin ja vapaa-ajan aktiviteetteihin. Köyhyyden torjuntaan kuuluvat myös universalismin periaatteeseen nojaavat toimenpiteet, kuten tilaisuudet ihmisten väliseen yhteiseen toimintaan ilman että kokemus köyhyydestä määrittää ihmistä. Yhteisessä toiminnassa ihminen pystyy kiinnittymään merkityksenantoprosesseihin, joissa vallitsevia arvoja määritellään uusiksi. Yhteiskunnallisen keskustelun rikastaminen on oleellista, jotta mahdollisimman moni ääni myös marginaalista pääsee kuuluviin. Kulutuskritiikki on tästä hyvä esimerkki.

Taulukko 2. Modaaliset ilmaiset teemoittain

Modaalinen ilmaisu	Teema
Täytyminen	<ul style="list-style-type: none"> Mielivaltainen byrokratia ja järjestelmä Köyhän heikko asema yhteiskunnassa Köyhyyden aiheuttama voimattomuus Koko elämäntilanteesta johtuva voimattomuus Perheen sisäinen eriarvoisuuden kokemus (ainoastaan huonompaan suuntaan menneissä kirjoituksissa)
Ei-kykeneminen	<ul style="list-style-type: none"> Terveydelliset huolet Heikko taloudellinen tilanne Läheisten huolet Työ- tai opiskelupaikan saamiseen liittyvät haasteet ja esteet Kuluttava arki Yksinhuoltajuuden haasteet (ainoastaan samankaltaisena pysyneissä kirjoituksissa)
Kykeneminen	<ul style="list-style-type: none"> Läheisten tuki Pärjääminen taloudellisesti Elinympäristö voimaannuttajana ja harrastukset Työ- tai opiskelupaikan saaminen tai siinä pysyminen Omat voimavarat Lasten pärjääminen Taloudellisen tilanteen paraneminen, turvallisuuden tunne taloudellisesta tilanteesta ja hyvä terveys (ainoastaan parempaan suuntaan menneissä kirjoituksissa)

ki. Köyhyydessä elävät ihmiset joutuvat toisinaan pakon edessä elämään ekologisesti, ja siksi he voivat olla suunnannäyttäjiä kulutuskritiikin lisääntyessä ja sen mahdollisesti johtaessa vähitellen ekologiseen hyvinvointivaltioon. Valtavirran arvostusten muuttuminen esimerkiksi kulutusvalinnoissa voi parantaa köyhyyttä kokevien asemaa ja heidän mahdollisuuksiaan.

Modaalisista ilmaisuista paljastuneet käsitykset hyvinvoivan enemmistön arvostuksista ja niiden mukaisesta toiminnasta osoittavat, että köyhyyden kitkemiseksi tarvitaan riittävien taloudellisten resurssien lisäksi myös laajempaa tietoisuutta siitä, miten vallitsevat arvot voivat heikentää niistä osattomien hyvinvointia. Vaikka suoma-

lainen enemmistö ajattelee olevansa samassa veneessä (Kainulainen & Saari 2018), heikoimmassa asemassa olevat kokevat olevansa etäällä muista ihmisistä (ks. Kriikku 2017). Vaikka hyvinvoiva enemmistökin on heterogeeninen, pitkittyneessä köyhyydessä elävien kertoma vahva ulkopuolisuuden tunne antaa ymmärtää, etteivät he pidä omaa elämäänsä millään ja kenenkään mittarilla tavoittelemisen arvoisena. Kun tällainen kokemus arvostuksen ja tunnustuksen puutteesta yhdistyy aineelliseen niukkuuteen, on kysyttävä, kuinka usein etenkin pitkittyneessä köyhyydessä mahdollisuuksien tasa-arvo uhkaa jäädä Suomessa retorisen idean tasolle.

Saapunut 25.2.2020
Hyväksytty 6.11.2020

KIRJALLISUUS

- Björklund, Liisa & Sarlio-Siintola, Sari Marja (2011) Inhimilliset toimintavalmiudet suomalaisessa hyvinvointipolitiikassa. Teoksessa Heikki Hiilamo & Juho Saari (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Tutkimuksia 27. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 37–69.
- Chase, Elaine & Walker, Robert (2012) The Co-construction of Shame in the Context of Poverty: Beyond a Threat to the Social Bond. *Sociology* 47 (4), 739–754.
- Deneulin, Séverine & McGregor, J. Allister (2010) The capability approach and the politics of a social conception of wellbeing. *European Journal of Social Theory* 13 (4), 501–519.
- Greimas, Algirdas (1987) On meaning: selected writings in semiotic theory. Translation by Paul J. Peron and Frank H. Collins. Minneapolis: University of Minnesota.
- Gubrium, Erika & Pellissery, Sony (2016) Antipoverty Measures – The Potential for Shaming and Dignity Building through Delivery Interactions. *International Journal of Social Quality* 6 (2), 1–17.
- Hall, Crystal C. & Zhao, Jiaying & Shafir, Eldar (2014) Self-Affirmation Among the Poor: Cognitive and Behavioral Implications. *Psychological Science* 25 (2), 619–625.
- Hansen, Helle Cathrine (2017) Recognition and gendered identity constructions in labour activation. *International Journal of Social Welfare* 27 (2), 186–196.
- Hirvilampi, Tuuli (2003) Kulutusarkkuus elämänpoliittisena valintana. Pro gradu -tutkielma: Tampereen yliopisto.
- Huhtinen-Hildén, Laura & Isola, Anna-Maria (2019) Reconstructing life narratives through creativity in social work. *Cogent Social Sciences* 5 (1), 1–17.
- Ibrahim, Solava S. (2006) From Individual to Collective Capabilities: The capability Approach as a Conceptual Framework for Self-help. *Journal of Human Development* 7 (3), 397–416.
- Jyrkämä, Jyrki (2008) Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä – hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehikseksi. *Gerontologia* 22 (4), 190–203.
- Kainulainen, Sakari & Saari, Juho (2018) Samassa veneessä: empatiakulujen poliittinen ulottuvuus Suomessa. *Politiikka* 60 (4), 310–323.
- Kauhanen, Arttu & Riihelä, Marja & Tuomala, Matti (2020) Köyhyys ja köyhyyden pitkittyminen Suomessa. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* nro 1/2020.
- Korhonen, Inkeri & Oksanen, Katja (1997) Kertomuksen semiotiikkaa. Teoksessa Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen (toim.) Semioottisen sosiologian näkökulmia: sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Helsinki: Gaudeamus, 54–71.
- Kriikku, Mika (2017) ”Professori Juho Saari suomalaisista: Emme enää koe, että olemme samassa veneessä.” *Yle Uutiset, Hyvinvointi*, 1.1.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9957293> (luettu 17.2.2020)
- Mani, Anandi & Mullainathan, Sendhil & Shafir, Eldar & Zhao, Jiaying (2013) Poverty Impedes Cognitive Function. *Science* 341 (6149), 976–980.
- Manstead, Antony S. R. (2018) The psychology of social class: How socioeconomic status impacts thought, feelings, and behaviour. *British Journal of Social Psychology* 57 (2), 267–291.
- Moisio, Pasi (2006) Suhteellinen köyhyys Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (6), 639–645.
- Moisio, Pasi (2004) Köyhyyden pitkittäinen rakenne – Tilapäis-, toistuvais- ja pitkäaikaisköyhyys Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 69 (4), 341–359.
- Paavola, Juho-Matti & Pitkänen, Sari & Vainio, Arttu & Valtakari, Mikko & Ylikoski Maria (2019) Matalapalkkatyön yleistymisen ja suomalainen sosiaaliturva – Muutoksen vaikutukset kansainvälisen kokemuksen valossa. *Selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:39*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

- Pikkarainen, Eetu (2004) Merkityksen ongelma kasvatustieteessä – Lähtökohtia pedagogisen toiminnan perusrakenteiden semioottiseen analyysiin. Oulu: Kasvatustieteiden tiedekunta, Oulun yliopisto.
- Reutter, Linda I. & Stewart, Miriam J. & Veenstra, Gerry & Love, Rhonda & Raphael, Dennis & Makwarimba, Edward (2009) "Who Do They Think We Are, Anyway?": Perceptions of and Responses to Poverty Stigma. *Qualitative Health Research* 19 (3), 297–311.
- Riihelä, Marja & Suoniemi, Ilpo (2015) Tuloliikkuvuus ja köyhyyden pysyvyys. Teoksessa Heikki Taimio (toim.) Hyvinvointivaltio 2010-luvulla – mitä kello on lyönyt? Raportteja 30. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos, 170–188.
- Russell, Ann Marie & Fiske, Susan (2008) It's all relative: Competition and status drive interpersonal perception. *European Journal of Social Psychology* 38 (7), 1193–1201.
- Sen, Amartya (2009) *The idea of justice*. London: Allen Lane an imprint of Penguin books.
- Sen, Amartya (1999) *Development as freedom*. Oxford: Oxford University Press.
- Sen, Amartya (1995) *Inequality reexamined*. Cambridge, MA ; New York: Harvard University Press : Russell Sage Foundation.
- Shafir, Eldar (2017) Decisions in poverty contexts. *Current Opinion in Psychology* 18, 131–136.
- Shah, Anuj K. & Zhao, Jiaying & Mullainathan, Sendhil & Shafir, Eldar (2018) Money in the mental lives of the poor. *Social Cognition* 36 (1), 4–19.
- Shah, Anuj K. & Mullainathan, Sendhil & Shafir, Eldar (2012) Some Consequences of Having Too Little. *Science* 388 (6107), 682–685.
- Smith, Matthew L. & Seward, Carolina (2009) The Relational Ontology of Amartya Sen's Capability Approach: Incorporating Social and Individual Causes. *Journal of Human Development and Capabilities* 10 (2), 213–235.
- Sørensen, Annemette (2006) Welfare states, family inequality, and equality of opportunity. *Research in Social Stratification and Mobility* 24 (4), 367–375.
- Stephens, Nicole & Markus, Hazel Rose & Phillips, L. Taylor (2014) *Social Class Culture Cycles: How Three Gateway Contexts Shape Selves and Fuel Inequality*. *Annual Review of Psychology* 65, 611–634.
- Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (1997) Arvot ja modaalisuus sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa. Teoksessa Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen (toim.) *Semioottisen sosiologian näkökulmia: sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*. Helsinki: Gaudeamus, 72–95.
- Tarasti, Eero (1990) *Johdatusta semiotiikkaan – esseitä taiteen ja kulttuurin merkkijärjestelmistä*. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.
- THL (2019) *Hyvinvointi- ja terveyserot*. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/toimeentulo> (luettu 12.2.2020)
- Tilastokeskus (2019) 890 000 henkilöä oli köyhyys- tai syrjäytymisriskissä vuonna 2017. Suomen virallinen tilasto (SVT). Tilastokeskus, verkkojulkaisu 24.5.2019. http://www.stat.fi/til/eot/2017/eot_2017_2019-05-24_tie_001_fi.html (luettu 17.2.2020)
- Wilkinson, Richard & Pickett, Kate (2010) *Tasa-arvo ja hyvinvointi – Miksi tasa-arvo on hyväksi kaikille? Suomentanut Markus Myllyoja*. Helsinki: HS kirjat.

ENGLISH SUMMARY

Lotta Virrankari & Anna-Maria Isola: What happens to opportunities when living in poverty? (Miten käymahdollisuuksille köyhyydessä?)

Living in poverty undermines cognitive function and decision-making. Lifting people out of poverty is difficult even in developed welfare states. This study explores what kind of modalities (having to, being-able to, and not being-able to) are employed by people experiencing poverty; whose life has become better, worse, or remained the same; and whether and how these modalities differ between groups. Furthermore, we want to find out what these modalities tell us about people's opportunities to live by their values and goals. The analysis is endorsed by Amartya Sen's Capability Approach. The data consist of 36 autobiographical texts collected in a writing contest in 2006 and a follow-up study in 2012. The texts were grouped into three categories according to changes in life during 2006–2012. The data from 2012 are used as panel data. The writings from 2006 were only used while selecting the data.

KIRJOITTAJAT

Virrankari, Lotta, VTM, tutkija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (lotta.virrankari[at]thl.fi)

Isola, Anna-Maria, VTT, tutkimuspäällikkö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (anna-maria.isola[at]thl.fi)

People were not equal in terms of their opportunities, which was seen in the disparity of modalities. In prolonged poverty, people were barely able to perceive their opportunities due to poverty, health issues and other problems. When their financial situation improved or when they got into work or education, people were able to recognize more opportunities and could thus live according to commonly shared values. On the other hand, people were able to be recognized and to participate even with little money if their environment supported this kind of activity. Effective poverty prevention requires adequate and predictable social security. Universal policy is also needed to help people from different backgrounds to encounter each other, and therefore to redefine shared values for everyone.

Keywords: prolonged poverty, welfare state, opportunities, modalities, capability approach, shared values.